

2019

30 დეკემბერი

#2

ARCHEOLOGIA
არქეოლოგია

არქეოლოგია

ევროპის უნივერსიტეტის
აკადემიკოს ა. აფაქიძის სახელობის არქეოლოგიის
ინსტიტუტის სამეცნიერო კვლევითი ჟურნალი

ბერძნულ-რომაული ფულის იბერიული იმიტაციების შესახებ

მედეა შეხოზია

ნუმისმატი, საქართველოს ეროვნული მუზეუმის ნუმისმატიკური კოლექციების
მთავარი კურატორი

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატია ეძღვნება ანტიკური საქართველოს გეოგრაფიაზე აღმოჩენილი ბერძნულ-რომაული მონეტების ადგილობრივი იმიტაციების შესწავლას, რომლებიც საქართველოს ეროვნულ მუზეუმშია დაცული.

კონკრეტულად განვიხილავთ სამი ტიპის იმიტაციას: ადელსანდეს მაკედონელის (ძვ. წ. 336-323 წწ.) სტატეხებს, დისიმაქეს (ძვ. წ. 306-282 წწ.) სტატეხებს და ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ. წ. 27-ახ. წ. 14 წწ.) დენაჩებს გაი და დუციუს ცეზარების გამოსახულებით. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა იმიტაციებზე წახმოდგენილ ფიგურებს (ჩიტი), რომლებიც სხვა ქვეყნებში გამოვლენილ, ორიგინალ მონეტებზე ახ გვხვდება. ეს უნიკალური დეტალი მხედველობაში ე. პახომოვმა და ა. ზოგჩაფმა მიიღო, ხოლო დ. კაპანაძემ მას სპეციალური კვლევა მიუძღვნა. მკვლევარი ფიგურების გამოსახულებას ძაღაუფლების სიმბოლოდ და ადგილობრივი წახმოშობის მახასიათებელ ნიშნად მიიჩნევდა.

აღნიშნულ საკითხთან მიმართებით, არქეოლოგიური მონაპოვებიდან აღსანიშნავია ოქტავიანე ავგუსტუსის დენაჩის იმიტაციები, კეხძოდ, იმპერატორის დიადემაზე იდენტიფიცირებული სამი ჩიტის გამოსახულება. ასევე, 2004 და 2013 წლებში დედოფლის გოჩის სასახლის კომპლექსზე გამოვლენილი ავგუსტუსის დენაჩის იმიტაცია (ახ. წ. I ს.) და საკუთხევედზე აღმოჩენილი 15 მონეტაიანი შენაწილი (13 ავგუსტუსის დენაჩი და 2 ადელსანდეს მაკედონელის, ედექტიმისაგან დამზადებული სტატეხის იმიტაცია), რომელიც მინის ქუჩაში უნდა ყოფილიყო მოთავსებული. დედოფლის გოჩაზე გამოვლენილი ავგუსტუსის დენაჩის იმიტაციები სავაჩაულოდ იწახმოებოდა ახ. წ. I საუკუნის მეოხე ნახევრიდან და მიმოქცევაში იყო ორიგინალ დენაჩებთან ერთად. განძის სახით ავგუსტუსის დენაჩების აღმოჩენის ფაქტი დადასტურდა მცხეთაში, ბაგინეთზე (22 ც.) და დღევანდელი აზეხბაიჭანის გეოგრაფიაზე (12 ც.).

ჩატახებული კვლევების მიხედვით, იმიტაციებზე ფხინველის გამოსახულება მემკვიდრეობითი ტრადიციით უნდა გადასულიყო ადექსანდრე მაკედონელის სტატეგიების ადგიური იმიტაციებიდან (ვანის ნაქადაქაი) დისიმაქეს სტატეგიებისა და შემდგომ, ავგუსტუსის დენაქების იმიტაციებზე.

არქეოლოგიური აღმოჩენები საფუძველს გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ძვ.წ. II საუკუნიდან მოყოლებული ანტიკური პეხიოდის მანძილზე, საქართველოში მიმდინარეობდა ბეჩდნულ-ხომალური მონეტების იმიტაციების სისტემური დამზადება. ადგილობრივი ეპოქაში აღნიშნული პირობები გააძლიერებს ჰპოვებს ქართულ-სასანური ფულის დამზადებაში, ხაც საბოლოოდ გვიჩვენებს ბაგრატიონების მიერ საქართველოს გაერთიანებითა და ქართული ფულის ემიტაციის განხორციელებით.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ნუმისმატიკა, იმიტაციები, ალექსანდრე მაკედონელის სტატერი, ლისიმაქე, ავგუსტუსის დენარი.

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილ მონეტებს შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ადგილობრივ დამზადებული მონეტები, უცხო ქვეყნების იმ მონეტების მიბაძვით, რომლებიც ადგილობრივ სამონეტო მიმოქცევაში აქტიურად იყო ჩართული. მსგავსი მოვლენა არ არის გამონაკლისი - ასეთი რამ ფიქსირდება მრავალ ადგილას, ანტიკური სამყაროს პერიფერიაზე. საქართველოსთვის, რომლის ისტორიაც არასაკმარისად არის გაშუქებული წერილობითი წყაროებით, ადგილობრივი სამონეტო ემისიების კვლევა აქტუალურია.

ანტიკური საქართველოს სამონეტო მიმოქცევაში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ალექსანდრე მაკედონელისა (ძვ.წ. 336-323 წწ.) და მისი მხედართმთავრის, თრაკია-მაკედონიის მმართველის ლისიმაქეს (ძვ.წ. 306-282 წწ.) სახელით მოჭრილი სტატერების, ასევე, რომის პირველი იმპერატორის, ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ.წ. 27-ახ.წ. 14 წწ.) დენარების (ზურგზე გაი და ლუციუს ცეზარების გამოსახულებებით) (Зорграф А.Н., Дундуа Г. 1987: 55-102; კაპანაძე დ. 1969: 33-38, 42-44; შეროზია მ. 2009: 61-71; შეროზია მ. 2013:13) და რომაული საიმპერატორო აურეუსების იმიტაციები (შეროზია მ. 2015: 38-61). რუსი და ევროპელი მეცნიერების უმეტესობა დღემდე სკეპტიკურად უყურებს იმიტაციების ადგილობრივ წარმომავლობას (Пахомов Е.А. 1970: 13; Брайчевский М. 1959: 84-91; Кропоткин В. 1961: 16; Giard J-B. 2001: 228-229).

ოქროს იმიტაციების შესწავლისას, ე. პოხომოვმა (Пахомов Е.А. 1926: 38) და ა. ზოგრაფმა (Зорграф А.Н. 1951: 101) პირველებმა დააფიქსირეს, რომ მინაბაძების ნაწილზე, კერძოდ, ავერსზე, იმპერატორის დიადემას ფრინველის გამოსახულებები ამშვენებს. დედანზე ეს დეტალი არ არის. ამგვარი რამ არ ფიქსირდება ამ საფასების სხვა ქვეყნებში გამოვლენილ ანალოგიურ იმიტაციებზე. დ. კაპანაძემ ფრინველთა გამოსახულებას ალექსანდრე მაკედონელი და ლისიმაქეს სტატერების იმიტაციებზე, როგორც ძალაუფლების მიმანიშნებელ სიმბოლოს, სპეციალური კვლევა მიუძღვნა, სადაც აღნიშნავს, რომ ამ მნიშვნელოვანი და სახასიათო დეტალის გამო, სრული დამაჯერებლობითაა შესაძლებელი, რომ ეს იმიტაციები ადგილობრივ პროდუქციად მივიჩნიოთ.

იმიტაციებზე ხანგრძლივმა დაკვირვებამ მიგვიყვანა საინტერესო აღმოჩენამდე,

კერძოდ, ჩვენი აზრით, ანტიკური საქართველოს ტერიტორიაზე, გვიან რომაულ ხანაში, ფართოდ გავრცელებულ ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ.წ. 27 - ახ.წ. 14 წწ.) დენარების (სურ.1), რომლებზეც იმპერატორის შვილიშვილები გაი და ლუციუს ცეზარები არიან გამოსახული, იმიტაციების ერთ ნაწილს, იმპერატორის დიადემას სამი ჩიტის გამოსახულება ამშვენებს (ტაბ. სურ. 2,3,4¹). თვალნათლად ჩანს, რომ ამ გრაფიკული ნამუშევრები შესრულებულია მხატვრების ლ. ფავლენიშვილის და ც. თურქიაშვილის მიერ. იმიტაციების ყველაზე ადრეულ ჯგუფზე, რომელიც თარიღდება ახ.წ. პირველი საუკუნის მიწურულთ, გამოსახულია სამი ჩიტი (სურ. 2, 3, 4). ფრინველია, ასევე, გამოსახული სვანეთის ისტორიულ მუზეუმში დაცულ, ძალზედ დაბალი სინჯის ვეცხლისაგან დამზადებულ ეგზემპლარზე (სურ. 5), რომელიც გვიანდელ ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ [შეროზია მ. 2013: 233]. ცხადია, რომ ფრინველის გამოსახულება რომაული დენარის იმიტაციას, მემკვიდრეობის სახით გადაეცა ადგილობრივი ოქროს იმიტაციებიდან, როგორც დამკვიდრებული ტრადიცია.

თავდაპირველად, ფრინველის გამოსახულება, სავარაუდოდ, გაჩნდა ალექსანდრე მაკედონელის ყველაზე ადრეულ, პირველი თაობის იმიტაციაზე, რომელიც ვანის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე არის გამოვლენილი. ასეთი დღეისათვის სულ სამია, აქედან ორი აღმოჩენილია ვანში, ახვლედიანების გორაზე, ერთი უპასპორტოა (გ.ფ. N5252, 5088, ქ.დ.ფ. N3759. სურ. 7,8).

ფრინველი გამოსახულია ლისიმაქეს იმიტაციების უმეტესობაზე. მათი რაოდენობა ერთიდან ხუთამდეა (სურ. 8,9,10,11). ჩიტების გამოსახულება ჩანს ამ იმიტაციების ყველაზე გვიანდელ და ამავე დროს, ყველაზე დაკნინებულ ვარიანტზე, რომელიც გამოვლენილია აღმოსავლეთ საქართველოში, კასპის რაიონის სოფელ ალაიანში, რიყიანების ველის სამაროვანზე 1977 წელს N4(9) სამარხში (მირიანაშვილი ნ. 1983: 27; Дундуа Г.Ф. 1987: 155) (სურ. 11).

იმიტაციებზე ფრინველის გამოსახულების ჩართვა ადგილობრივი ტომების რწმენა-წარმოდგენებთანაა დაკავშირებული. ზოგადად, ფრინველის (ჩიტის) გამოსახულებით ადამიანის (მმართველის, მეფის, იმპერატორის) თავის ან გვირგვინის შემკობა, როგორც ციური, ზეციური სიძლიერის მიმანიშნებელი სიმბოლოთი, არაა სიახლე. ფრინველის გამოსახულებას არა აქვს მხოლოდ მხატვრულ-ესთეტიკური ხასიათი. პირველ ყოვლისა, როგორც აღინიშნა, ესაა ანარეკლი მრავალფეროვანი რწმენა-წარმოდგენებისა და აქვს საკულტო-სარიტუალო დანიშნულება (Бардавелидзе В. 1957; წერეთელი მ. 2010: 44-47).

ფრინველის მინიატურული გამოსახულებები დამახასიათებელია კოლხური ოქრომჭედლობისათვის: ოქროს ყელსაბამები შედგენილი ფრინველის გამოსახულებიანი საკიდებისაგან, ოქროს სასაფეთქლები, რომელთაც ჩიტების გამოსახულებები ამშვენებს და ა. შ. (ჭყონია ა. 1981: 54-59; ჭყონია ა. 1977: 81-100).

ზოგადად, სამკაულის ფრინველის გამოსახულებით შემკობა სათავეს უფრო ადრე იღებს. ცნობილია გვიან ბრინჯაო-ადრე რკინის ხანის ფრინველის გამოსახულებიანი ბრინჯაოს საკიდები, რომლებიც ძვ. წ. XIV-XIII სს-ით დათარიღებულ სამარხებშია აღმოჩენილი (რამიშვილი ქ. 2005: 48,49; სულავა ნ. 1996: 56). ასევე, მრავლადაა აღმოჩენილი ფრინველის გამოსახულებით შემკობილი ბრინჯაოს სამშვენისები მესხეთში, ბორჯომის რაიონში (Гамбашидзе О., Гамбашидзе И. 1995: 57-73. таб. 62. N4).

1 გრაფიკული ნამუშევრები შესრულებულია მხატვრების ლ. ფავლენიშვილის და ც. თურქიაშვილის მიერ.

ანტიკური პერიოდის ნუმიზმატიკურ არტეფაქტებზე ფრინველის გამოსახულების გამოყენება, დიადემის ან გვირგვინის შემკობის ფაქტი ჩვენთვის ცნობილი არ არის. ერთადერთი, პასპორტიზირებული, კარგად დათარიღებული ოქტავიანე ავგუსტუსის ადგილობრივი იმიტაცია, რომელზეც ფრინველის გამოსახულება ნათლად ჩანს, გამოვლენილია დედოფლის გორის ნასახლარზე.

ახ.წ. I საუკუნის მიწურულს, ხანძარმა, რომელიც შესაძლებელია, მიწისძვრამ გამოიწვია, გაანადგურა დედოფლის გორაზე არსებული სასახლე, რომელიც ძვ.წ. I - ახ.წ. I საუკუნეებში ფუნქციონირებდა (Gagoshidze I. 2004: 41). სასახლის ტერიტორიაზე გამოვლენილი ყველა მონეტა დაზიანებულია ცეცხლში ყოფნის გამო.

2004 წელს ექსპედიციამ დედოფლის გორაზე, მე-15 ოთახის შემოკრებილ ნანგრევებში, იპოვა უკიდურესად დაზიანებული ვერცხლის მონეტა. განმენდა-რესტავრაციის შემდგომ ნათელი გახდა, რომ საფასე წარმოადგენდა რომის პირველი იმპერატორის, ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარის (მოჭრილს ძვ.წ. 2 - ახ.წ. 4 წწ-ში.) ადგილობრივ მინაბადს (შეროზია მ. 2013: 233). სწორედ ამ მონეტაზე, მიუხედავად იმისა, რომ ძალზედ დაზიანებულია, ნათლად ჩანს ჩიტების გამოსახულება (სურ. 5). ეს ეგზემპლარი სხვა-მხრივაც არის მნიშვნელოვანი, რაც შემდგომ ჩატარებულ არქეოლოგიურ სამუშაოთა შედეგად გამოვლენილმა აღმოჩენებმა გვიჩვენა.

2013 წელს მე-20 სათავსოს ტერიტორიაზე საკურთხევლის პრეპერაციის დროს, მის თავზე, სხვადასხვა ნივთებთან და მცირე ზომის ბერძნულ-რომაული პანთეონის ღვთაებათა ქანდაკებებთან ერთად, გამოვლინდა, სავარაუდოდ, მინის ჭურჭელში მოთავსებული, ცეცხლში ყოფნის გამო ერთმანეთზე შედუღებული მონეტების გროვა. გროვაში იყო 13 ვერცხლის და ორი ელექტრუმის მონეტა. ესენია: 2 ცალი ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის ელექტრუმისაგან დამზადებული ადგილობრივი მინაბადი და 13 ცალი ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარი (სურ. 13).

ძალზედ ინფორმაციულია ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარისა და მისი მინაბადის ერთდროული აღმოჩენა. ეს ფაქტი გვაძლევს შემდეგი სახის დასკვნის გაკეთების საშუალებას:

როგორც ზემოთ აღინიშნა, I საუკუნის ბოლოს სასახლე ხანძარმა იმსხვერპლა. ეს გვაძლევს იმის თქმის საშუალებას, რომ ავგუსტუსის ამ ტიპის დენარის მიმოქცევაში ინტენსიურად ჩართვისთანავე, I საუკუნის II ნახევრიდან, ჩნდება მისი ადგილობრივი მინაბადები. ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარები და მისი მინაბადები, კერძოდ ისინი, რომლებიც ფრინველის გამოსახულებებს ატარებენ, ბრუნავს ერთდროულად.

კიდევ ერთი გარემოება, რის გამოც ეს აღმოჩენები საინტერესოა, არის ის, რომ აქ ხსენებული რომაული დენარები გამოვლინდა განძის სახით. ასეთი შემთხვევები ძალზედ მცირეა. მიუხედავად იმისა, რომ დენარის ეს ტიპი ფართოდ გავრცელებული საფასე იყო მთელ იმდროინდელ ცივილიზებულ სამყაროში, მათ შორის, იბერიის სამეფოში. ესაა ქართლის სამეფოს ტერიტორიაზე მოპოვებული რომაული პერიოდის საფასეების ნახევარზე მეტი, უმეტესად, სამარხეული მასალა. აქამდე განძად აღმოჩენის ერთადერთი შემთხვევაა დადასტურებული. 1944 წელს, არქეოლოგიური გათხრების დროს, მცხეთაში, ბაგინეთზე (შიდა ციხე), თავდაცვითი კედლის ძირში, გამოვლინდა ავგუსტუსის 22 ცალი დენარი (მცხეთა I. 1955: 179).

სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, ავგუსტუსის დენარების განძად აღმოჩენის კიდევ ერთი შემთხვევა გვაქვს დღევანდელი აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე. ქალაქ ჟდანო-

ვთან (ტაზაკენდის რაიონი) 12 ერთეულისაგან შემდგარი განძი გამოვლინდა (Халилов Дж. 1985: 154).

დედოფლის გორაზე გამოვლინდა ამ საფასეების სარიტუალო შენაწირის სახით გამოყენების პირველი შემთხვევა. მონეტები, სავარაუდოდ, მოთავსებული იყო ქისაში და შემდეგ ჩადებული მინის ჭურჭელში (სურ. 13).

სხვადასხვა წლებში, ამ ძეგლზე, ასევე აღმოჩენილია რეპუბლიკური დენარი, მოჭრილი ძვ.წ. 67 წელს [Дундуга Г. 1987: 146] და თრაქიის მმართველის ლისიმაქეს (ძვ.წ. 306-282 წწ.) სტატერი [Sherozia M. 2008: 242].

დედოფლის გორა მიჩნეულია სამეფო ოჯახის ან მასთან ახლოს მდგომი სოციალური ფენის ნამოსახლარად. აქ გამოვლენილი მონეტების ერთობლიობა სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გამოძახილია. სამონეტო მიმოქცევაში იმიტაციების ჩართულობა მიანიშნებს ისეთ მნიშვნელოვან საკითხზე, როგორიცაა სამეფო ხელისუფლების ჩართულობა ემიტეტის განხორციელებაში. თვალსაჩინოა, რომ მაღალი სოციალური წრეები მათ მოიხმარს, ამის ნათელი მაგალითია აღნიშნული ძეგლი, ასევე, მცხეთაში 1951 წელს გამოვლენილი აკლდამა, რომელიც დაწინაურებული წრის ქალბატონს ეკუთვნოდა. აქ აღმოჩენილია 63 მონეტა, მათგან 9 ოქროსია, 54 ვერცხლის. ნიშანდობლივია, რომ 9 ოქროს საფასიდან ოთხი რომაული საიმპერატორო აურეუსია, ხუთი კი ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის ადგილობრივი იმიტაცია (კაპანაძე დ. 1955: 82; მათიაშვილი ნ. 2016: 18).

ჩვენი აზრით, ავგუსტუსის დენარების იმიტაციების ადრეული ფრინველის გამოსახულებიანი ვარიანტების დამზადებაში ხელისუფლება მონაწილეობდა.

დასკვნის სახით შესაძლებელია ითქვას, რომ, ძვ.წ. II საუკუნიდან მოყოლებული, საქართველოს ტერიტორიაზე ხდება ბერძნულ-რომაული ფულის იმიტაციების დამზადება. ამას საკმაოდ ფართო და ხანგრძლივი ხასიათი აქვს. ეს ხდება მთელი ანტიკური პერიოდის განმავლობაში. შემდგომ ეს პროცესი გაგრძელებას ჰპოვებს ადრეფეოდალურ ეპოქაში, ქართველი ერისმთავრების მიერ ქართულ სასანური ფულის დამზადებაში. უფრო მოგვიანებით, ეს პროცესი გვირგვინდება ტაო-კლარჯეთის მმართველი ბაგრატიონების მიერ საქართველოს გაერთიანებითა და ქართული ფულის ემიტეტის განხორციელებით.

ბიბლიოგრაფია:

1. კაპანაძე დ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1937 – 1951 წწ. ნუმისმატიკური მონაპოვარი. მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის. ტ. 1.. თბილისი 1955, გვ. 79-88
2. მათიაშვილი ნ. მცხეთის აკლდამა. თბილისი 2016.
3. მირიანაშვილი ნ. შიდა ქართლის მატერიალური კულტურის ისტორიიდან (აღიანის არქეოლოგიური ძეგლები). თბილისი 1983.
4. რამიშვილი ქ. მდ. არაგვის ხეობაში აღმოჩენილი ფრინველების ბრინჯაოს მინიატურული გამოსახულება. იბერია-კოლხეთი, N2. საქართველოს ანტიკური პერიოდის არქეოლოგიურ გამოკვლევათა კრებული (რედ. გ. გამყრელიძე). თბილისი 2005, გვ. 48-56.

5. სულავა ნ. მთიანი კოლხეთი ანტიკურ ხანაში. თბილისი 1996.
6. ჭყონია ა. ოქროს სამკაულები ვანის ნაქალაქარიდან. ვანი VI, არქეოლოგიური გათხრები (რედ. ოთ. ლორთქიფანიძე). თბილისი 1981, გვ. 54-59.
7. ჭყონია ა. ადრეანტიკური ხანის ოქროს საყურეები ვანის ნაქალაქარიდან. ვანი III, არქეოლოგიური გათხრები (რედ. ოთ. ლორთქიფანიძე). თბილისი 1977, გვ. 81-100.
8. სიდაშელი მ. ბრინჯაოს მხატვრული დამუშავების ისტორიისათვის ანტიკურ საქართველოში. თბილისი 1972.
9. შეროზია მ. ფრინველთა გამოსახულება ანტიკური ხანის ქართულ მონეტებზე. სემმ, IV (რედ. ზ. თვალჭრელიძე). თბილისი 2013, გვ. 232-248.
10. შეროზია მ. 2015: რომაული აურეუსები და მათი მინაბადები იბერიის ფულად მიმოქცევაში (რედ. ზ. თვალჭრელიძე). სემმ, VI. თბილისი 2015, გვ. 38-61.
11. წერეთელი მ. კოლხური თავსამკაულის ახალი დეტალები (საირხის არქეოლოგიური მასალის მიხედვით). არქეოლოგიური ჟურნალი, ტ. V (რედ. გ. მახარაძე). თბილისი 2010, გვ. 44-47.
12. Бардавелидзе В. Древнейшие религиозные верования и обрядовое графическое искусство Грузинских племён. Тбилиси 1957.
13. Брайчевский М. Римская монета на территории Украины. Киев 1959.
14. Гамбашидзе О., Гамбашидзе И. Работы Месхет-Джавахетской экспедиции. Полевые археологические исследования в 1987 году (Краткие сообщения). Тбилиси 1995.
15. Дундуа Г.Ф. Нумизматика античной Грузии. Тбилиси 1987.
16. Зограф А.Н. Античные золотые монеты Кавказа, Известия ГАИМК, вып. 110. 1935, стр. 189-190.
17. Зограф А.Н. Распространение находок античных монет на Кавказе. ТОНГЭ. Ленинград 1945.
18. Зограф А.Н. Античные монеты. МИА, N16. Москва-Ленинград 1951.
19. Зограф А.Н. Денежное обращение и монетное дело северного причерноморья. Античные города северного причерноморья, очерки истории и культуры, I. издательство академии наук СССР (Ред. В.Ф. Гайдукевич, М.И. Максимова). Москва-Ленинград 1955.
20. Капанадзе Д. Изображение знаков власти на древнегрузинских монетах. КСИИМК, Академия Наук СССР. Вып. 66 (Ред. А.Д. Удальцов) Москва 1956, стр. 83-88.
21. Кропоткин В. Клады Римских монет на территории СССР. Москва 1961.
22. Пахомов Е.А. Монетные клады Азербайджана и Закавказья. вып. I. Баку 1926.
23. Пахомов Е.А. Монетны Грузии. Тбилиси 1970.
24. Gagoshidze I. The Royal palace of the first century B.C. Journal of Georgian Archaeology, VI. 2004, pp. 41-44.
25. Giard J.B. Monnaies de L'Empire Romain, I. Auguste Catalogue Bibliotheque nationale de France. Paris 2001.
26. Sherozia M. Monetary Circulation in Iberia in the Ist. c. BC. - Ist. c. A.D. IBERIA AND ROME. The excavations of the palace at Dedoplis Gora and the Roman influence in the Caucasian kingdom of Iberia (A. Furtvangler, I. Gagoshidze, H. Lohr, N. Ludvig). Langenweibach 2008, pp. 235-242.

ილუსტრაციების აღწერილობა:

სურ. 1. ოქტავიანე ავგუსტუსის (ძვ.წ. 27- ახ.წ.14 წწ.) დენარი.

სურ. 2. ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარის იმიტაცია.

სურ. 3. ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარის იმიტაცია.

სურ. 4. ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარის იმიტაციის გრაფიკული ჩანახატი.

სურ. 5. ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარის იმიტაცია, აღმოჩენილი დედოფლის გორაზე.

სურ. 6. ოქტავიანე ავგუსტუსის დენარის იმიტაცია, დაცულია სვანეთის ისტორიის მუზეუმში.

სურ. 7. ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის იმიტაცია ვანიდან, ახვლედიანების გორა.

სურ. 8. ალექსანდრე მაკედონელის სტატერის იმიტაცია ვანიდან, გრაფიკული ჩანახატი.

სურ. 9. ლისიმაქეს სტატერის იმიტაცია.

სურ. 10. ლისიმაქეს სტატერის იმიტაცია.

სურ. 11. ლისიმაქეს სტატერის იმიტაცია.

სურ. 12. ლისიმაქეს სტატერის იმიტაცია.

სურ. 13. დედოფლის გორაზე გამოვლენილი მონეტების განძი, ჭურჭლის ფრაგმენტებთან ერთად.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13